

KÜLTÜR İMLERİ - KAVRAMLAR VE SINIRLAR ÖTESİ

HALİL AKDENİZ

Prof. Dr., Işık Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
halil.akdeniz@isikun.edu.tr

Öz

Bu makale, ağırlıklı olarak kendi sanat çalışmalarım, kısmen de üniversitedeki sanat eğitimi yaklaşımım üzerinedir. Sanat çalışmalarım çevresel sanattan, tarihi ve kültürel çevreye uzanan, yaklaşık 40 yıllık bir sanatsal üretim sürecini kapsar. 1978 sonrası ve 1980'li yıllarda *İzmir Körfez Kirlenmesi İle İlgili Görsel Değerlendirmeler* resim dizisi ile başlayan fiziki çevre sorunları ile ilgili çalışmalarım, bilimsel araştırma laboratuvarlarının bilimsel verileriyle de destekli, sanat ve sanat dışı öğelerin kullanıldığı sanatsal çözümlerden oluştu. Daha sonra tarihi ve kültürel çevreye yönelik çalışmalarla; *Efes-Ören Görsel Notlar* dizisi, ardından Anadolu'nun değişik kültür bölgelerini kapsayan çalışma dizileri; *Anadolu Uygarlıkları – Kültürlerarası*, *Anadolu Uygarlıkları – Kültür Çevresi*, *Anadolu Uygarlıkları – Kültür Logoları*, *Anadolu Uygarlıkları – Kültür Bakıyeleri* ile devam etmiştir. Geldiğim nokta itibarıyla de, son dönem *Kültür İmleri – İmgenin İzinde* yoğunlaşan çalışma dizileri ile devam etmektedir. İçinde yaşadığım coğrafya Anadolu, tarih boyunca Grek, Hitit, Likya, Frigya gibi çok sayıda kültürlere ev sahipliği yapmıştır. Anadolu Uygarlıkları kültürel zenginliği, farklı kültürler ve kültür katmanları ile benim çalışmalarımın konsept ve düşünce kaynağını oluşturmaktadır. Sanat dili evrenseldir. Fakat insanların yaşam tarzları, kültürleri ve görme alışkanlıkları farklıdır. Yani sanatlarının kendi kültür ve coğrafyalarından beslenen kanalları ve kökleri vardır. Çalışmalarım resim ekseninde olmasına rağmen tuval ve boya estetiği ile sınırlı değildir. Yüzeyden mekâna uzanan bir boyutu içerir. Sanatım düşüncelerimin notlarıdır. Konseptlerime göre değişik malzeme ve araştırma materyalleri yer alır. Bu makalenin eğitim açısından da hedefinde, bugün geldiğimiz “Üçüncü Kültür Dönemi” aşamasında geleceğin eğitim modeli gibi gözüken sanattaki yaratıcılıkla bilimdeki yaratıcılığın birleştirilmesine yönelik, bilim ve sanatın birlikteliğini öngören içinde sanatın da yer aldığı bilim teknoloji ve mühendislik dalları; STEAM- Science/Bilim, Technology/Teknoloji, Engineering/Mühendislik, Arts/Sanat ve Mathematics/Matematik eğitim modelinin önemine işaret edilmiştir. Bu konuda dünyada bazı üniversitelerde ve araştırma kurumlarında, örneğin NASA uzay araştırma programlarına bile sanatçıların da dahil edilmeye başlaması, ve Austuralya Western Üniversitesinde biyo-konstrüktif deney ve araştırmalar yapan Symbotica A programı gibi çok özel eğitim programlarının yer aldığı geleceğin eğitim yönelimlerine işaret edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: sanat, bilim, yaratıcılık, sanat bilimi, eğitim.

CULTURAL SIGNS - BEYOND CONCEPTS AND BOUNDARIES

Abstract

This article is mostly about my own artwork and partly about my approach to art education in college. My artwork covers an artistic production process of about 40 years, extending from environmental art to historical and cultural environment. The artistic analysis that originated my work started in 1978 and continued throughout 1980s with *The Visual Evaluations related to the Pollution in İzmir Gulf*. These were a series of paintings intervening the physical environmental problems. Supported by scientific evidence from research labs, my analysis consisted of both artistic and non-artistic elements. Later came *Efes-Ören Visual Notes* series and then came the study series covering various cultural regions of Anatolia; *Anatolian Civilizations - Intercultural*, *Anatolian Civilizations - Cultural Environment*, *Anatolian Civilizations - Cultural Logos*, *Anatolian Civilizations - Cultural Aspects*. Currently, my work continues with the series, *Cultural Implications - Tracing the Image*. Anatolia, the geography I live in, has been home to many cultures like the Greek, Hittite, Lycian and Phrygian throughout history. Anatolian Civilizations with their cultural wealth, different cultures and cultural layers constitute the concept and idea of my work. The language of art is universal. However, lifestyles, cultures and ways of seeing are different. In other words, arts have channels and roots that feed on their own culture and geography. Despite being on the axis of painting, my work is not limited to canvas and colour aesthetics. It includes a dimension extending from the surface to the space. My art is the notes of my thoughts. Different materials and research materials are available depending on the concept. On an educational level, this article aims to emphasize the importance of art in the "Third Culture Period", which suggests the coexistence of science and art that seems to be the educational model of the future. This model is made up of science, technology and engineering branches together with art. Emphasis is laid on STEAM - Science / Technology / Engineering / Art and Mathematics - training model. Also, future educational tendencies in some universities and research institutions such as the inclusion of artists in NASA's space exploration programmes and bio-constructive experiments and research on Symbotica A programme in Western University in Australia are further dealt with.

Key Words: arts, science, creativity, science of art, education.

“Görünen şey hiçbir zaman söylenen şeyin içine sığmaz”
M. Foucault

Bu makale, ağırlıklı olarak kendi sanat çalışmalarım, kısmen de üniversitedeki sanat eğitimi yaklaşımım üzerinedir. Sanat çalışmalarım çevresel sanattan, tarihi ve kültürel çevreye uzanan, yaklaşık 40 yıllık bir sanatsal üretim sürecini kapsar. 1978’li ve 1980’li yıllarda *İzmir Körfez Kirlenmesi İle İlgili Görsel Değerlendirmeler* resim dizisi ile başlayan fiziki çevre sorunları ile ilgili çalışmalarım, İzmir’in çevre kirliliği üzerine araştırma yapan Ege Üniversitesi Deniz Bilimleri Enstitüsü ve Araştırma Laboratuvarlarının bilimsel verileriyle de destekli, sanat ve sanat dışı öğelerin kullanıldığı sanatsal çözümlerden oluştu. Daha sonra tarihi ve kültürel çevreye yönelik çalışmalarla; *Efes-Ören Görsel Notlar* dizisi, ardından Anadolu’nun değişik kültür bölgelerini kapsayan çalışma dizileri; *Anadolu Uygarlıkları – Kültürlerarası*, *Anadolu Uygarlıkları – Kültür Çevresi*, *Anadolu Uygarlıkları – Kültür Logoları*, *Anadolu Uygarlıkları – Kültür Bakıyeleri* ile devam etmiştir. Geldiğim nokta itibarıyla de, son dönem *Kültür İmleri – İmgenin İzinde* yoğunlaşan çalışma dizileri ile devam etmektedir.

İçinde yaşadığım coğrafya Anadolu, tarih boyunca Grek, Hitit, Likya, Frigya gibi çok sayıda kültürlere ev sahipliği yapmıştır. Anadolu uygarlıkları; farklı kültürleri ve kültür katmanları ile kültürel zenginliği olan uygarlıklardır. Bunlar benim çalışmalarımın konsept ve düşünce kaynağını oluşturmaktadır. Yazıma değerli sosyolog, sanatçı ve sanat yazarı Hüseyin B. Alptekin’in çalışmalarım üzerine uzunca gözlem ve sohbetler sonrası yazdığı bir yazı alıntısı ile başlamak istiyorum (Alptekin 1993:142):

“Akdeniz Uygarlıkları - Halil Akdeniz, sayısız uygarlıkların gelip geçtiği topraklar üzerinde rüyasına yattığı bir uykudan kalktığı anda anımsamaya çalıştığı eski gizleri yeniden kurar gibi. Zamansızlığın sessizliği içinde, ona görünenlerle kurduğu bellek, her anımsayıta kendini eskiterek ele veren tablolar kuruyor. Kültürün bilinçaltını oluşturan büyük bir rüyadan kalan işaretleri akıl taşları gibi serpiştiren sırta vakıf zaman ötesi bir bilgeliğin dikte ettirdiği dünyanın ortasından. Bu ideografik ipuçlarını, bilinmeyen dillerin sade kalıntılarını ancak kendi yüzeyini kazıyarak kuran bir pentür arkeolojisiyle ortaya çıkarıyor Akdeniz. Ölçerek, ölçülerek kazınan satıh, kazındıkça kendini açan tarih, kendini açtıkça sırrını kesinleyen izler, izlekler... Akdeniz’in kesin ve mutlak üçgenleri içlerindeki yer duygusunu tanımladıkları ölçüde dışında kalan zamansızlığı da gösterirler. Tarih ve kültür, bir tek Akdeniz’in bildiği, birbirlerinin patinasını oluşturan yeşille kahverenginin kurduğu yer ve zaman denkleminde soylu bir dinginliğe açılır. Bazı anları, has bir eser karşısında duyulanları anlamaya, anlatmaya çalışmazsınız, Akdeniz’i temaşa şiirdir. Örneğin, zamansızlığın taş bir yüz üzerinde kazınarak belirdiği bu Likya satıhlarında “Felsefe”nin f’siyle kurulan bilgelik hüküm sürer. Akdeniz kurgusunda, bir başka keresinde bir Hitit idolünü tırmılca bir ibareden arta kalan bir harfin yanında da görebiliriz. Tarihin zenginliği hiç de üst üste binen bir katmanlaşmada değil, tam tersine katmanlar arasında yayılan sırrın dokusunda duruyor. Akdeniz bu sırrı biliyor.”

Yazı, ismimin Akdeniz olması nedeniyle bir kelime ve anlam oyunu ile *Akdeniz Uygarlıkları* diye başlayıp benim sanatımı tanımlayarak...*Akdeniz bu sırrı biliyor, cümlesiyle bitmektedir.*

Bu sırları bilemem, ancak yazı benim yaşamımın derinliklerine uzanan sanatsal duyarlılıklarımı çok iyi yansıtan bir yazı gibi gelir bana. Belki ben burada çalışmalarımın beslenme kaynağı ile birlikte açıklama desteği olarak eserlerin oluşum mantığı, bir kısım söylem ve yaklaşımlarımdan söz edebilirim.

Sanat dili evrenseldir. Fakat insanların yaşam tarzları, kültürleri ve görme alışkanlıkları farklıdır. Yani sanatlarının kendi kültür ve coğrafyalarından beslenen kanalları ve kökleri vardır. Sanatta karşılığını bulan tutkularımız kaygılarımız hep içinde yaşadığımız kültürün ürünüdür.

Sanatım iki aşamalı bir çalışma sürecinden oluşuyor. İlk aşama bir ön araştırma dönemi. İkincisi ise benim esas sanatımın gerçekleştiği değişik malzeme ve tekniklerle sanatın kendi içinde yeni söylem ve anlatım biçimlerinin araştırıldığı, yaratma sürecidir. Çalışmalarım resim ekseninde olmasına rağmen tuval ve boya estetiği ile sınırlı değildir. Yüzeyden mekana uzanan bir boyutu içerir. (R-13, R-14). Bir dönem çalışmalarım fiziki mekana bilgi ve sanatın ilave edildiği entelektüel mekan tasarımı (R-6) çalışmalarından oluşmaktadır. Benim sanatım düşüncelerimin notlarıdır. Konseptlerime göre değişik malzeme ve araştırma materyalleri yer alır. Her eser kendi içinde otonom bir yapı ve bütünsellik içerse de genel olarak düşüncelerimin notlarıdır. Araştırmalarım kişisel seçim ve duyarlılıklarımın yaşamın ve kültürlerin ayrıntılarında bulduklarımın, değişik bağlamlarda 'şimdi'de' sanat düzleminde yansımaları ve kendi sanatsal çözümlerime yöneliktir.

Kültür İmleri – Kavramlar ve Sınırlar Ötesi, konuya iki yaklaşımı kapsar. Bunlardan birincisi; kültür imlerinde sembol vb. kültür işaretlerinin kendi kültür coğrafyalarının ötesinde farklı kültür ve coğrafyalarda dolaşımda olmaları. İkincisi; içinde yaşadığımız dönemin, modern dünyanın eleştiri ve çözümlene kültürüne işaret etmektedir. Kültür felsefecilerine göre içinde yaşadığımız dönemde öne çıkan, çağın ve modern bilincin kültürüdür.¹ (Kahraman 2011:17-18) Ve hakim olan her türlü 'üst' kavramın, 'üst' gerçekliğin irdelenmesine / sorgulanmasına dayanmaktadır. Bu, bugün geldiğimiz noktada yaşadığımız dönemin en büyük özelliği olan eleştiri ve çözümlene bilinci olarak görülmektedir.

¹ Kültür felsefesi Philip Rief yaptığı çözümlenmelerinde kültürü üç dönem ayırır:

Birinci kültür dönemi, *kaderle* ilişkilidir. Kutsallık kültürüdür. Egemen olanla, gücü/iktidarı elinde bulunduranla iç içedir ve tabular ve yasaklarla kendisini ifade eder. Yasak ve tabular kutsal olduğu kadar gücü de simgelemektedir.

İkinci kültür dönemi, Yahudi-Hıristiyan kültürüdür. İncil ve Tevrat'tan biçimlenmektedir. Ebedi gerçeklik inancına dayanır ve mütehakim bir söyleme sahiptir. Ne yapılıp ne yapılamayacağı İncil ve Tevrat tarafından belirlenmiştir.

Üçüncü kültür dönemi, eleştiri ve çözümlene kültürüdür. İçinde bulunduğumuz çağın veya modern bilincin kültürü olarak görülür. Bu kültür hakim olan her türlü "üst" kavramın, "üst" gerçekliğin irdelenmesine dayanır. Kavramlar ve sınırların aşılmasına bağlıdır.

Geçmişin bir döneminde sanatçıların ilgi odağı doğaydı ve doğayı keşfetmekti. Bugün artık dünyaya farklı odaklı bakış açılarıyla bakıyoruz. Günümüzde artık fiziki ve sosyal çevre içindeki konumlarımız, sosyal ilişkilerimiz, psikolojik dünyalarımız ve bunları belirleyen kültür ortamı ve kültür öğeleri çok önemli görülmektedir. Bizi içinde yaşadığımız coğrafyanın / ortamların kültürü biçimlendiriyor. Her ne kadar kültür kuramcıları kültürü biz biçimlendiriyoruz diyorsa da, ben olaya öbür ucundan bakıyorum. Sanatçı olarak beni kültürün sonuçları ilgilendiriyor. Kültürü biz biçimlendirdiğimiz kadar, bana göre, kültür de bizi biçimlendiriyor. Sanatçı olarak içinde yaşadığımız kültürle/kültürlerle biçimlenen sanat dünyamızı ve deneyimlerimizi ortaya koyuyoruz. Bu bağlamda bakıldığında benim de sanatımın temel kaynağını “kültür” oluşturduğunu söyleyebilirim. Kültürel veriler, simgeler, işaretler vb. benim sanatsal malzemelerim. Bunlar, sanatsal çalışma sürecimde farklı malzeme ve teknikler içinde dönüşürler. (R-7, R-8, R-9, R-10). Sanatsal yaratma süreçleri oldukça karmaşıktır ve yaratılan eserin, dönemin felsefi, sosyolojik ve sanatçının psikolojik dünyası ile ilgili boyutları vardır. Bu nedenle bir sanat eserini belli konulara ve bakış açısına indirgeyerek tam olarak açıklamak pek mümkün görünmemektedir. Hatta sanatı çok fazla açıklamaya çalışmak, çoğu kez sanatın doğasına aykırı düşer. Öte yandan, izleyici de aksine hep sanat eserinin açıklanması ve anlaşılması yönünde bir beklenti içindedir. Sanatçı, eseri üreten kişi olmasına rağmen her şeyi tam açıklamak istemez hatta açıklayamayabilir de. Bu, sanatçının bir zaafi değil, sanatın doğasıyla ilgili bir durumdur. Sanatçının benliğinin derinliklerinde, kendisinin de farkında olmadığı, itici güçler ve etki kaynakları vardır. Hem sanatçılarda hem de bilim adamlarında, benim gözlemlediğim, yaratı kaynaklarımızın çoğunda bir itici gücün varlığı ve hatta bunun çocukluk dönemlerimizdeki yaşantılarımıza kadar uzandığıdır. Bunun birçok bilinen örnekleri vardır. Yaşantılarımızda ayrı zamanlarda ve bir birinden bağımsız olarak yapılan şeylerin bile bir zaman sonra belli noktalarda buluşma ve kesişme göstermeye başladığı, yaşam biçimimize, eserlerimize yansıdığı görülür.

Güzel sanatlardan ve diğer sanat dallarından örnekler verecek olursak; örneğin güzel sanatlar alanında dünyaca ünlü, bir çevre ve enstalasyon sanatçısı olan Bulgar asıllı Christo'dan veya farklı konsept ve malzemelerle çalışan Alman sanatçısı Günter Ucker ile 1980'lerin dünya çapında bir sanatçı figürü olan Amerikalı Schnabel'den söz edilebilir. Ya da günümüzün en meşhur ve popüler İngiliz sanatçısı Damien Hirst'den.

Christo, sanatında her şeyi sarıp sarmalayan paketleyen, uluslararası birçok büyük projelere imza atmış bir sanatçıdır. 1969 Austuralya sahillerini kumaşla kapladığı “*Sahil Şeridi Projesi*”, 1985 Fransa'da Paris'deki “*Pont-Neuf Köprüsü paketleme projesi*”, 1995 Berlin eski parlamento binası “*Reichstag'ı Kumaşla Kaplama Projesi*” ve 1997 İsviçre'de “*Paketlenmiş Ağaçlar Projesi*” ve benzeri bir çok proje gerçekleştiren Christo, Yahudi bir aileye mensuptur. Yahudilerde “duvak” ile yüz örtme çok kutsal bir gelenek olarak bilinmektedir. ‘Duvak’ Anadolu'da da bilinen, gerdek öncesi gelinlerin yüz örtme geleneğidir ve bir kutsallığı vardır. Christo'nun çocukluğunda bu seremonilerden çok etkilendiği ve bunun daha sonra da sanatında en önemli etki kaynaklarından biri olduğu varsayılmaktadır. Bu nedenle sanatında kullandığı ana malzeme hep örtmeye yönelik kumaştır.

Diğer bir örnek Alman sanatçısı Günter Ucker'dir. Ucker'in çalışmaları da hep tuval görünümümlü panolar üzerine çakılmış ve üzerleri beyaza boyanmış çivili kompozisyonlardan oluşmaktadır. İlk bakışta dekoratif bir etkide olan bu çalışmaların kökeninde de İsa'nın çarmıha gerildiği, çiviler ve çivileme şoku etkisi yatmaktadır. Ucker inançlarına çok bağlı bir Hristiyandır ve sanatının etki kaynağı da İsa'nın çarmıhta ellerine çakılan çiviler ve çivileme olayına dayanmaktadır. Ancak sonuçta çalışmalarında ne İsa'nın ellerine koluna çakılan çiviler ne de kan revan ve acılar içinde kıvranan bir İsa görüntüsü vardır. Sanatçının inancı ve çocukluğundaki şok edici bu etki kaynakları çağdaş bir yorum platformuna taşınarak Ucker'in bugün müzelerde gördüğümüz çağdaş eserlerini oluşturmuştur.

Amerikalı sanatçı Schnabel'e gelince; onun da sanatında özgünleşme sürecinde Barcelona'da, birisi Gaudi açık alan park müzesinde, diğeri de adi bir pavyonda gördüğü iki farklı kalite ve düzeydeki mozaikler etkili olmuştur. Belki de bu etkiler onun iç dünyasından gelen başka gizil itici güçlerle de birleşerek, sonraki sanatını belirleyen en önemli esin kaynağını oluşturmuştur. New York'a dönüşünde tuvallerine yapıştırdığı araları empresyonist tarzda boya tuşları ile boyanmış kırık porselen tabak parçalarıyla tuvallerine yansıttığı çağdaş bir mozaik yapısı yorumu ile dönemin en iyi Neo-Ekspresyonist çalışmalarını temsil eden eserler üretmiştir. Yine günümüzün en meşhur ve popüler sanatçılarından biri olan Damien Hirst de, okuldan mezun olduktan sonra iş bulamadığı için Morg'da çalışmak zorunda kalışı ile yaşadığı travmatik etkinin, daha sonra sanatında formaldehit içine batırılmış hala canlı gibi duran şok edici hayvan bedenleri / figürleri ile sanatına nasıl yansıdığı, sanat dünyasının bilinen örnekleridir.

Yine bu bağlamda sinema ve edebiyattan örnekler verecek olursak; sinemada Fellini'nin" ve Tarkovski'nin filmlerinde hep çocukluk anılarına dayalı yaşam öykülerinin işlendiği görülür. Özellikle Fellini'nin "*Amarcord*", Tarkovski'nin; "*Ayna*", Kurosawa'nın "*Düşler*" filmlerinde olduğu gibi. Uluslararası boyutta ün ve ödül sahibi sinema sanatçılarımızdan bazılarının eserlerinde de; mesela Nuri Bilge Ceylan'ın "*Kasaba*" filmi ile Yılmaz Güney'in "*Umut*" filmlerinde aynı özellikler görülür. "*Kasaba* " Film, Nuri Bilge Ceylan'ın çocukluğunun geçtiği Çanakkale yöresinde Yenice kasaba yaşantısı üzerine kurgulanmıştır. Aynı şekilde Yılmaz Güney'in Umut filmi de, Adana yöresinde geçen Güney'in kendi etnik kökeni ve yaşadığı sosyal ve politik çevrenin çelişkileri üzerine kurgulanmış bir filmidir. Edebiyat alanına gelince, ünlü yazarımız Yaşar Kemal'in eserlerinde de hep aynı izler görülür.

Çocukluğum güney kıyılarında Antalya'da Likya ve Roma dönemi medeniyetlerinin kalıntılarının bulunduğu antik yörelerde geçti. O yörelerde henüz ilkokula bile gitmediğim zamanlarda üzerinde oynadığım üstü yazılı, resimli şekillerle dolu büyük blok taşları bugün gibi heyecanla hatırlıyorum. Onlar çok yabancı bir dünyanın kalıntıları idi benim için. Tanımadığım başka dünyalardan, gökyüzünden gelen birileri tarafından yapıldı sonra da bırakılıp gidilmiş gibi gelirdi bana. Sanırım insanın çocukluğunda ya da yaşamının bir bölümünde onu çok etkileyen şeyler, başlangıçta birbiriyle ilgisi yokmuş, birbirinden bağımsız gibi görünseler de bir zaman sonra yaşamının bir bölümünde bir yerlerde buluşup kesişme noktaları göstermeye başlıyor. İnsanın sanat yaşamında ele aldığı konular, konseptleri ve sanatsal tavırları dönem içinde değişiyor. Sanatsal yaşamım, birikimlerim ve

araştırma hevesim, yetiştiğim toprakların kültürel zenginliği içinde deneyimlenerek gelişip bugünlere geldi. Ele aldığım konuları yaşadığım kültürel bölgeler içinden seçtim. Nedense buna hep ihtiyaç duydum. Bazılarının sandığı gibi bunun milli ya da ulusal bir sanat yaratmakla ilgisi yok. Bu, tamamen benim sanatımı biçimlendiren, temelindeki itici güç ve etki kaynaklarına işaret etmeye yöneliktir.

Bugünkü açılımları ile çalışmalarımın, sanat literatüründe çevresel ve kültürel tarihe ait veriler ve çağdaş imgelerle şekillenen, simge, alıntı ve bilgi nesnelere yer aldığı bir yapılanma içinde olduğu belirtilmektedir (Duben 2008:29).

1978'li ve 1980'li yıllarda *İzmir Körfez Kirilenmesi İle İlgili Görsel Değerlendirmeler* resim dizisi, (R-1...) o dönem yaşadığım çevrelerdeki fiziki çevre sorunları ile ilgili, bilimsel verilerle destekli çalışmalardan oluştu. Çalışmalarım sırasında Ege Üniversitesi'ne bağlı Deniz Bilimleri Araştırma Enstitüsü'nde Laboratuvar ortamında bilimsel deneyleri yakından izleme gözleme şansım oldu. Deneyler sırasında aşama aşama bilgilerin görsel dile dönüşümlerini görmek benim için çok önemliydi. Gözle fark edilemeyen kimyasal atıklar, laboratuvar ölçümleri sırasında tüplerde ısıtılarak renklere dönüşüyordu. (R-2, R-3). Çoğu özellikler verdiği renklerle belirleniyordu. Bu, benim için bilginin belli işlemlerden sonra bir biçimde görselleşmesiydi. Bugün bilim dünyasında uzay araştırmalarında da evrende yeni keşfedilen yıldızlardaki birçok madde, gelen elektromanyetik enerjilerin görsel olarak yansıttıkları renklerle belirlenmeye çalışılmaktadır.

Bu gözlemlerim bana, bakış açım ve sanatımda yeni ufukların kapısını araladı. Duygu ile bilgi, sezgi ile akıl/zeka, bilim ile sanat bütünlük gösteriyordu. Fantezi dünyamız, ideolojiler, politikalarımız, kültürümüz ve sanatımız bu bütünlüğün parçaları aslında.

Fiziki çevre ile başlayan ve ardından tarihi ve kültürel çevreye (R-4) ve bugüne uzanan süreçte; artık geçmişin Grek, Hitit vb. kültürlerle ait yazı, işaret ve sembelleri, alıntılarla ya da sanatsal olarak dönüştürerek, günümüz imgeleriyle farklı bağlamlarda bir arada kullanmaya başladım. (R-15, R-16, R-17, R-18, R-19, R-20, R-21, R-22). Artık çalışmalarında bu imgeler, günümüzün sosyal ve politik sorunlara göndermeleri olan evrensel nitelikli enerji, nükleer karşıtı, güç ve otorite yarışlarına / savaşlara karşı barış sembelleri gibi çağdaş imgelerle birlikte kurgulanmaya başladı.

2000'li yıllar çoklu estetiğin öne çıktığı yıllardır. Bu yıllar aynı zamanda sanatta toplumsal kuram konularının; bellek, kimlik, aidiyet, cinsiyet, şiddet ve eşitsizlik gibi konuların gündeme taşınıp tepkiler verildiği, irdelendiği ve her birinin birer gerçeklik olarak kurgulandığı bir dönemdir. Bu nedenle içinde yaşadığımız dönem çoklu estetik dönemi olarak nitelendirilmektedir. Görsellik artık kültürlerin en önemli parçalarından bir olmuştur. Görselliğe ait önceden belirlenmiş tüm sınırların / sınırlamaların kalktığı bir dönemde yaşıyoruz. Bugünün sanatı artık tek bir gelenek ve değer sisteminde gelişmiyor. Sanatçıların önünde malzeme, teknik, içerik ve sunuş biçimleri bakımından çok zengin olanaklar bulunmaktadır. Artık sanatta yeni bir çevre mekan algısı bilinciyle, ekolojik çevre, yeşil bir gelecek, yeşil mimari kavramları gibi yaşam alanlarını kapsayan kentsel dönüşüm projeleri gibi yeni ütopyalardan söz edilmektedir. Sanatçılar için de algılar, eski mekan ve sanat algısına karşılık gelmemektedir. Eskiden çevrede tek başlarına yer alan otonom

heykel ve benzeri sanat objeleri, yerleştirme projeleri, bugün kamusal sanat, - benim de bir dönem çalışmalarımda ele almaya çalıştığım - “*Entelektüel Mekan Tasarımı*” gibi daha kapsamlı kavramsal dönüşüm süreçlerinde ele alınmaya başlamıştır. Bu yeni dönemin getirdiği sanatsal anlatım biçimleri de hem malzeme ve içerikte zenginleşen hem de mevcut kavramların ve tanımların sınırlarını aşan yeni açılımlar içermektedir.

Özetleyecek olursak, benim sanatım soyuttan kavramsala uzanan bir çizgi izler. Çalışmalarım soyut sanattaki deneyim ve birikimlerimle değişik dönemlerdeki konseptlerime bağlı olarak bir gelişim çizgisi izlemektedir. Çalışmalarım / resimlerimde başından beri yer alan yazı, işaret, simge ve benzeri figürler, yalnızca formal olarak kullanılan elemanlar değil, bilakis temanın / konunun / konseptin ve sanatsal sürecin birer parçalarıdır. Bu süreçte; mekan, zaman ve işlevlerinde değişime uğrayarak yeni bir varlık ve düşünsel-görsel gerçeklik kazanırlar. Ve sonuçta oluşturdukları ‘bütün’ oldukça soyut, kapalı ve karmaşıktır. Bu oluşumlar, bir dizi sezgisel ve düşünsel süreçlerin sonucu ortaya çıkıyor. Bugün geldiğim nokta itibarıyla sanatımdaki yapılanma, fiziki çevreye bilgi ve sanatın ilave edildiği, çevreyle bilgi ve sanat iletişimi içinde kavramlar ötesi bir yöne doğru evrilmektedir.

Konuya sanat uzmanlarının değerlendirmeleri açısından bakıldığında: *Kültür İmleri / Cultural Signs* kitabımın yazarı, sanat felsefecisi Prof. Rıfat Şahiner’e göre sanatım, “... kategorize edilmesi bir hayli güç görünen ve plastik kaygılarla kavramsal yapılandırma prensiplerinin belli bir izleğe dayandığı evrimci bir çizgi izlemekte, bu evrilmenin, anlamın ve biçimleme sorunlarının birbirini tetiklediği, simgelerin, imgelerin, göstergelerin sürekli devinerek yeni olasılıkları açığa çıkardığı özgün bir sanat anlayışı...” olarak nitelendirilmektedir (Şahiner2015:9). *Halil Akdeniz - Ekol Sanat 2016* kataloğumun yazarı Mehmet Ergüven de sanatımdaki estetik ve kolektif bellek sorgulamalarında, “... O halde hemen altını çizelim: Yaygın alımlama estetiğini yerle bir eden bu yaklaşım, statükoya karşı gerçekleşen en etkili itirazlar arasında yer alır. Akdeniz, geçmişten günümüze kalan imgelerin izinde kolektif belleği sorgularken, aslında sorgulamanın kendisini yeni yapıtaşları ile örmektedir.” şeklinde değerlendirmektedir (Ergüven 2016 : 14). Yine *50. Sanat Yılı / 50th Anniversary of His Art, Retrospektif – Retrospective*, kataloğumun yazarı, Prof. Mümtaz Sağlam’ın saptamalarına göre de; son dönem resimlerimdeki ortaya çıkmaya başlayan kubbe, çadır, höyük gönderimli dairesel formlarla soyut-geometrik düzen anlayışımın (R-23, R-24, R-25, R-26, R-27, R-28, ‘9, R-30, R-31) post-kavramsal bir düzeyde konumlandığı ve çalışmalarımındaki bu özellikler, sanat literatüründe modern sonrası dönemin yeni-modernist nitelikleri olarak değerlendirilmektedir (Sağlam 2015: 22, 36-38).

Sanatımın zamanla otobiyografim üzerine inşa edildiğini / kurgulandığını görüyorum. Geçmişte çocukluk dönemime ait anılarım, daha sonraki yurtiçinde ve yurtdışında yaşadığım değişik kültür ortamları ve eğitim dönemleri vb. hepsi otobiyografim ekseninde bir kesişme ve buluşma noktası göstermektedir. Bunlar baştan planlanarak bilinçli olarak oluşturulmuş bir ilişki ağı değildir. Ancak bu ilişkiler bence, sanatçı ile eserleri arasındaki ilişkiler açısından çok önemli kabul edilen ilişkilendirir.

Sanatçılarla eserleri arasındaki ilişki, benim kendi sanatımda olduğu kadar sanat eğitiminde de önem verdiğim konular arasındadır. Bunu, genç sanatçı adaylarının kendilerini keşfetme ve kişiliklerini bulma açısından önemli görüyorum. Yine bundan yaklaşık 35 yıl kadar önce İzmir Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde – Türkiye'de YÖK öncesi üniversitede kurulan ilk güzel sanatlar fakültesi bugünkü Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi - kuruluş aşamasında daha kariyerimin başında belgelerde görüldüğü üzere üniversitede güzel sanatlar eğitime **sanat + bilim** vizyonu koyarak başlamıştım (DEÜ 2015 : 66). Bu düşüncelerim ve uygulamalarım zamana yayılarak gelişti ve bugün Türkiye'de üniversitede yüksek lisans ve doktora düzeyinde Sanat Bilimi'ni kurma aşamasına geldi. İlk kez Eskişehir'de Anadolu Üniversitesi'nde, sonrasında İstanbul'da Işık Üniversitesi'nde kurduğum Sanat Bilimi Sanat Kuramı ve Eleştiri yüksek lisans programlarında çok değerli tez çalışmaları yapıldı. Daha sonra ilk kez Işık Üniversitesi'nde açtığım Sanat Bilimi Doktora Programı²(Akdeniz 2014) da, bu yıl 2017 Yaz Dönemi'nde ilk mezunlarını verdi. Dilerim gelecekte bilim ve sanatın birlikteliğini öngören "Üçüncü Kültür Dönemi'nde " bugün dünyada ihtiyaç duyulmaya başlayan içinde sanatın da yer aldığı bilim, teknoloji ve mühendislik dalları; STEAM- Science/Bilim, Technology/Teknoloji, Engineering/Mühendislik, Arts/Sanat ve Mathematics/Matematik eğitim modeli ülkemizde de hayata geçebilir. Bugün NASA'da uzay araştırmalarında çalışma programlarına bile sanatçıların da dahil edilmeye başladığı görülmektedir. Geleceğin "insan sonrası dönemi" için öngörülen eğitim ve araştırma modellerinde; sanattaki yaratıcılıkla bilimdeki yaratıcılığın birleştirilmesine yönelik önemli çalışmalar yapılmaktadır. Evrimsel süreçte; insan zekası ile yapay zekanın birleşmesi sonucu evrimin ileri aşaması olarak düşünülen biyo-katastrofik yapıdan biyo-konstrüktif yapıya - insanlığın et ve makinadan oluşacak Syborglar dünyasına - geçiş planları yapılmaktadır. Bunun için üniversitelerde ve bazı araştırma kurumlarında çok özel programların açılmaya başladığı görülüyor. Örneğin 2000'li yılların başında Avustralya Western Üniversitesinde biyo-konstrüktif deney ve araştırmalar yapan Symbotica A programı gibi çok özel programların açılmaya başladığı görülmektedir.

Hatta, geleceğe yönelik öngörülen bu uzun vadeli programların yanı sıra daha şimdiden dünyada Finlandiya ve Singapur gibi ülkelerde, bilim ve sanattaki yaratıcılığın dahil edildiği reform niteliğindeki yeni eğitim modelleri uygulamaları ile toplumsal yaşamda verimlilik, sanayi ve kalkınma düzeylerinde sıçrama yapan başarı örneklerine tanık olunmaktadır. Bu ülkelerde her şey ilk önce kültür ve sanatla donanımlı yaratıcı öğretmenler yetiştirmekle başlamıştır. Üniversitelerde yüksek başarı puanı ortalamalarına göre seçilerek kaliteli bir

² Sanat Bilimi Doktora Programımız, sanat ve sanat kuramı alanında bilim uzmanlığı düzeyinde eğitim verir. Sanatı, kuram ve uygulama bütünlüğünde ele alan, sanat sorunlarını uygulama içinde deneyimleyerek çözümleyen disiplinlerarası bir programdır. Sanat bilimi doktora programımızın dünyadaki benzeri programlara göre özgünlüğü, bilimsel hazırlık, sanat kuramı ve eleştiri yüksek lisans programlarından itibaren kuramsal derslerin yanı sıra sanatsal üretim ve uygulama çalışmalarının yapıldığı stüdyo sanat dersleriyle de destekli olmasıdır. Sanat üzerine yazı yazıp değerlendirme yapacak adayların, sanatı üretim aşamasından itibaren süreçleri yaşayarak deneyimleyebilecekleri, işin mutfağını tanımaya yönelik bir programdır. Bu yapılanma, programın dünyadaki örneklerine göre en özgün yanıdır. Kuramsal araştırmaların yanı sıra uygulama içinde sorunların çözümüne ve sorulara yanıtlar aranmaktadır. Soru sorma, / Soru üretme / problem üretme / problem çözme, kavram üretme gibi çalışmalar öngörülerek uygulama içinde bir sanatsal okuma düzeyinin kazandırılması hedeflenmektedir.

eğitimle yaratıcı öğretmenler yetiştirmekle başlayan süreç, öğrencilerin bireysel ilgi ve yeteneklerini geliştirme doğrultusunda devam etmektedir.

Bu örneklerle de görüldüğü gibi insanlığın “Üçüncü Kültür Dönemi” sanat ve bilimin birlikteliği ile oluşmaktadır.

KAYNAKLAR

Akdeniz, Halil. 2015. “EÜ Uluslararası EgeArt Sanat Günleri’nin Üniversite’nin Geçmişinden Beslenen Damarları ve Uluslararası Arenada Gelecek Yönelimleri”, *Dünden Bugüne EGEART*, Ege Üniversitesi Aralık 2005 – Aralık 2015, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.

Akdeniz, Halil. 2014. Bildiri: “Isık Universty Art & Art Theory Master & PhD Programs“. *ERPA- International Educational Sciences Kongresi*, İstanbul.

Alptekin, Hüseyin B. 1993. *Arredamento Dekorasyon Dergisi*, Kasım, S. 53.

Anonim 2015. *DEÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Kongresi*, DEÜ Yayınları, İzmir.

Duben, İpek – Yıldız, Esra. 2008. *Seksenlerde Türkiye’de Çağdaş Sanat : Yeni Açılımlar*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Ergüven, Mehmet. 2016. *Halil Akdeniz*, Ekol Sanat, İzmir.

Ergüven, Mehmet. 2016. “İmgenin İzinde / In Pursuit of Image”, *Halil Akdeniz*, Ekol Sanat, İzmir.

Kahraman, Hasan Bülent. 2011. “Savaş, Güç ve İnanç; Sanatın Gizil Gücü”, *Savaş, Güç ve İnanç,(Kat.)*, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Özil Koleksiyonu*, Artist Yayın Endüstrisi ve Eğitim Hizmetleri Ltd. Şti., Ankara.

Sağlam, Mümtaz. 2015. *Halil Akdeniz – 50 .Sanat Yılı – Retrospektif / 50th Anniversary of His Art*, Kibele Sanat Galerisi, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Şahiner, Rıfat. 2015. *Halil Akdeniz ve Kültür İmleri / Cultural Signs* kitabı sunuş yazısı, Masa Yayınları, İstanbul.

Resim Listesi

R- 1 İzmir Körfez Kirlenmesi ile İlgili Görsel Değerlendirmeler-I, 1978-81, tuval üzerine akrilik, 115x115 cm.

Visual Treatments of the Pollution in The Gulf of İzmir-I, 1978-81, acrylic on canvas, 115x115 cm.

R- 2 İzmir Körfez Kirlenmesi ile İlgili Görsel Değerlendirmeler, 1982, tuval üzerine akrilik, 80x80 cm.

Visual Treatments of the Pollution in The Gulf of İzmir, 1982, acrylic on canvas, 80x80 cm.

R- 3 İzmir Körfez Kirlenmesi ile İlgili Görsel Değerlendirmeler, 1982, tuval üzerine akrilik, 80x80 cm.

Visual Treatments of the Pollution in The Gulf of İzmir, 1982, acrylic on canvas, 80x80 cm.

R- 4 İzmir Körfez Kirlenmesi ile İlgili Görsel Değerlendirmeler, 1983, tuval üzerine akrilik, 115x115 cm.

Visual Treatments of the Pollution in The Gulf of İzmir, 1983, acrylic on canvas, 115x115 cm.

R-5 İzmir’den Görsel Notlar, 1984 -1986, tuval üzerine akrilik, 116x116 cm.

Visual Notes From İzmir, 1984 -1986, acrylic on canvas, 116x116 cm.

R- 6 Entelektüel Mekan Tasarımı , 1994

Desgin of Entellektuel ,1994

“Fiziki Mekana bilgi ve sanatın ilave edildiği mekana tasarlama düşüncesi/

The idea of redesigning space by adding knowledge and art to a physikal space”

R- 7 Anadolu Uygarlıkları - Kültür Bakıyeleri, 2002, tuval üzerine akrilik - ağaç konstrüksiyon, 101,5x270 cm.

Anatolian Civilizations - Cultural Remains, 2002, acrylic on canvas - wood construction, 101,5x270 cm.

R- 8 Anadolu Uygarlıkları - Kültür Logoları, 2002, tuval üzerine akrilik- demir konstrüksiyon, 166x100 cm. (17 parça)

Anatolian Civilizations - Cultural Logos, 2002, acrylic on canvas - iron construction, 166x100 cm. (17 pieces)

R-9 Anadolu Uygarlıkları - Kültür Bakıyeleri, 2005, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 92x30 cm.(4 parça)

Anatolian Civilizations - Cultural Remains, 2005, acrylic on canvas - mixed media, 92x30 cm.(4 pieces)

R-10 Simgesel Yığınak, 2011, tuval üzerine akrilik – ağaç, demir konstrüksiyon.

Symbolic File, 2011, acrylic on canvas – wood, iron construction.

R-11 Hititlere Saygı, 2016 tuval üzerine akrilik, 145 x 45 cm.

Homage to Hetiter, 2016, acrylic on canvas, 145 x 45 cm.

R-12 Göbeklitepe’ye Saygı, 2016, tuval üzerine akrilik, 145 x 45 cm.

Homage to Göbeklitepe, 2016, acrylic on canvas, 145 x 45 cm.

R-13 Kültür İmleri - Akdeniz Küpü, 2014, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 180x180x180 cm.

Cultural Signs - Meditarranean Cube, 2014, acrylic on canvas - mixed media, 180x180x180 cm.

R-14 Kültür İmleri - Akdeniz Küpü, 2014, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 180 x 180 x 180 cm.

Cultural Signs - Meditarranean Cube, 2014, acrylic on cancas - mixed media, 180 x 180 x 180 cm.

R-15 Kültür İmleri, 2015, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 104x200 cm.

Cultural Signs, 2015, acrylic on canvas - mixed media, 104x200 cm.

R-16 Kültür İmleri – Simgelerle Ortadoğu Güç Dengeleri, 2015, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 104 x 200 cm.

Cultural Signs – Balance of Powers in Middle East with Symbols, 2015, acrylic on canvas - mixed media, 104 x 200 cm.

R-17 Kültür İmleri, 2010, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 120x240 cm.

Cultural Signs, 2010, acrylic on canvas - mixed media, 120x240 cm.

R-18 Kültür İmleri - Evren Tasarımı, 2016, tuval üzerine akrilik – karışık teknik, 121,5 x 160 cm.

Cultural Signs – Designing Cosmos, 2016, acrylic on canvas - mixed media, 121,5 x 160 cm.

R-19 Kültür İmleri – Evren Tasarımı, 2016, tuval üzerine akrilik – karışık teknik, 121,5 x 160 cm

Cultural Signs – Designing Cosmos, 2016, acrylic on canvas – mixed media, 121,5 X 160 cm.

R-20 Kültür İmleri, 2012, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 121 x 160 cm

Cultural Signs, 2012, acrylic on canvas - mixed media, 121 X 160 cm.

R-21 Kültür İmleri, 2015, tuval üzerine akrilik – aęa konstrüksiyon , 34,5 x 32 cm.

Cultural Signs, 2011, acrylic on canvas - wood construction, 34,5 x 32 cm.

R-22 Kültür İmleri, 2015, tuval üzerine akrilik – aęa konstrüksiyon , 34,5 x 32 cm.

Cultural Signs, 2011, acrylic on canvas - wood construction, 34,5 x 32 cm.

R-23 Kültür İmleri, 2012, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 180x200 cm.

Cultural Signs, 2012, acrylic on canvas - mixed media, 180x200 cm.

R-24 Kültür İmleri, 2012, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 180x200 cm.

Cultural Signs, 2012, acrylic on canvas - mixed media, 180x200 cm.

R-25 Kültür İmleri, 2014, tuval üzerine akrilik, 240x400 cm.

Cultural Signs, 2014, acrylic on canvas, 240x400 cm.

R-26 Kültür İmleri, 2014, tuval üzerine acrylic on canvas – karışık teknik, 220 x 360 cm.

Cultural Signs, 2014, acrylic on canvas - mixed media, 220 x 360 cm.

R-27 Kültür İmleri, 2014, tuval üzerine akrilik, 240 x 400 cm.

Cultural Signs, 2014, acrylic on canvas, 240 x 400 cm.

R-28 Kültür İmleri, 2015, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 240 x 400 cm.

Cultural Signs, 2015, acrylic on canvas - mixed media, 240 x 400 cm.

R-29 Kültür İmleri, 2014, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 240 x 400 cm.

Cultural Signs, 2014, acrylic on canvas - mixed media, 240 x 400 cm

R-30 Kültür İmleri, 2014, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 240 x 400 cm.

Cultural Signs, 2014, acrylic on canvas - mixed media, 240x400 cm.

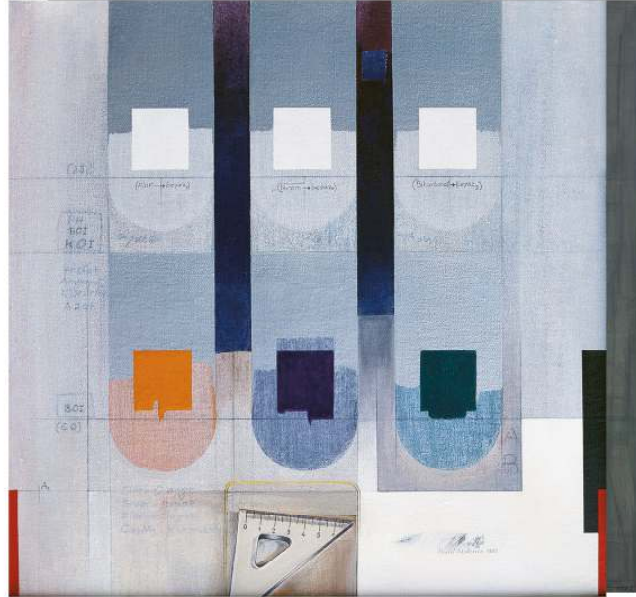
R-31 Kültür İmleri, 2015, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 240 x 600 cm.

Cultural Signs, 2015, acrylic on canvas - mixed media, 240 x 600 cm.



Izmir Körfez Kirlenmesi İle İlgili Görsel Değerlendirmeler - I, 1978-1981, tuval üzerine akrilik, 115x115cm
Visual Treatments of the Pollution in the Gulf of Izmir - I, 1978-1981, acrylic on canvas, 115x115cm

R-1



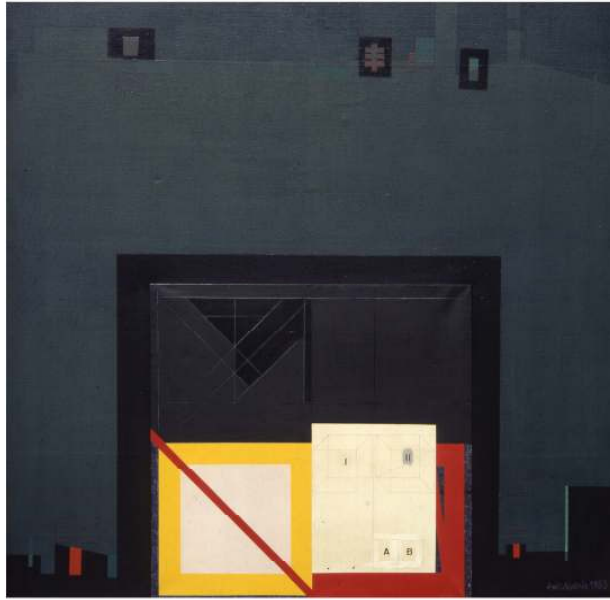
Izmir Körfez Kirlenmesi İle İlgili Görsel Değerlendirmeler, 1982, tuval üzerine akrilik, 40x40cm
Visual Treatments of the Pollution in the Gulf of Izmir, 1982, acrylic on canvas, 40x40cm

R-2



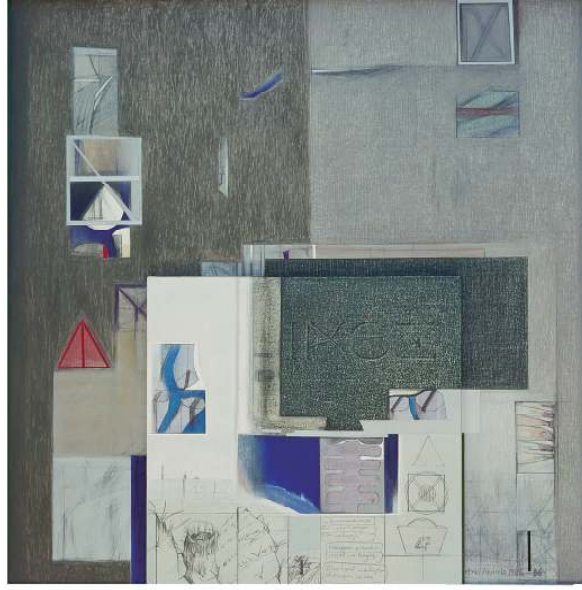
Izmir Körfez Kirlenmesi ile İlgili Görsel Değerlendirmeler, 1982, tuval üzerine akrilik, 40x40cm
Visual Treatments of the Pollution in the Gulf of Izmir, 1982, acrylic on canvas, 40x40cm

R-3



Izmir Körfez Kirlenmesi ile İlgili Görsel Değerlendirmeler, 1983, tuval üzerine akrilik, 115x115cm
Visual Treatments of the Pollution in the Gulf of Izmir, 1983, acrylic on canvas, 115x115cm

R-4



Izmir'den Görsel Notlar, 1984 - 1986, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 116x116cm
Visual Notes from Izmir, 1984 - 1986, acrylic on canvas - mixed media, 116x116cm

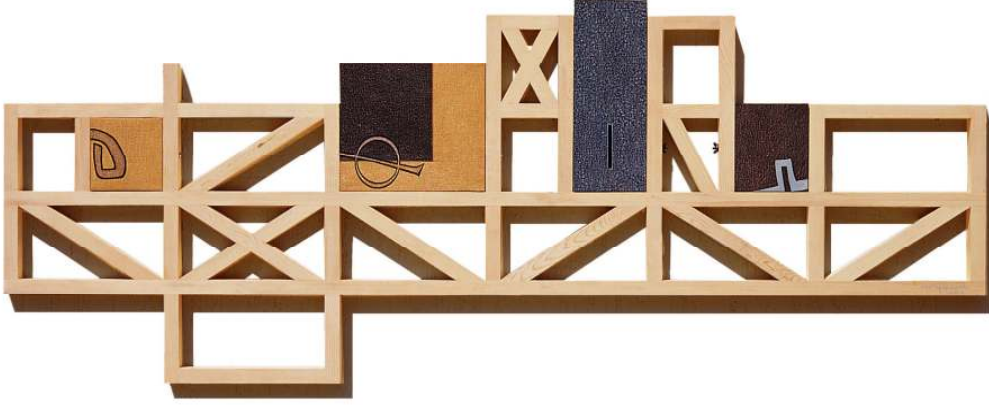
R-5



"Fiziki mekan'a bilgi ve sanatın ilave edildiği mekan tasarlama düşüncesi"
"The idea of redesigning space by adding knowledge and art to physical space"

Entellektüel Mekan Tasarımı, 1994
Intellectual Space, 1994

R-6



Anadolu Uygarlıkları - Kültür Bakıyeleri, 2002, tuval üzerine akrilik - ağaç konstrüksiyon, 101,5x270cm.
Anatolian Civilizations - Cultur Remains, 2002, acrylic on canvas - wood construction, 101,5x270cm.

R-7



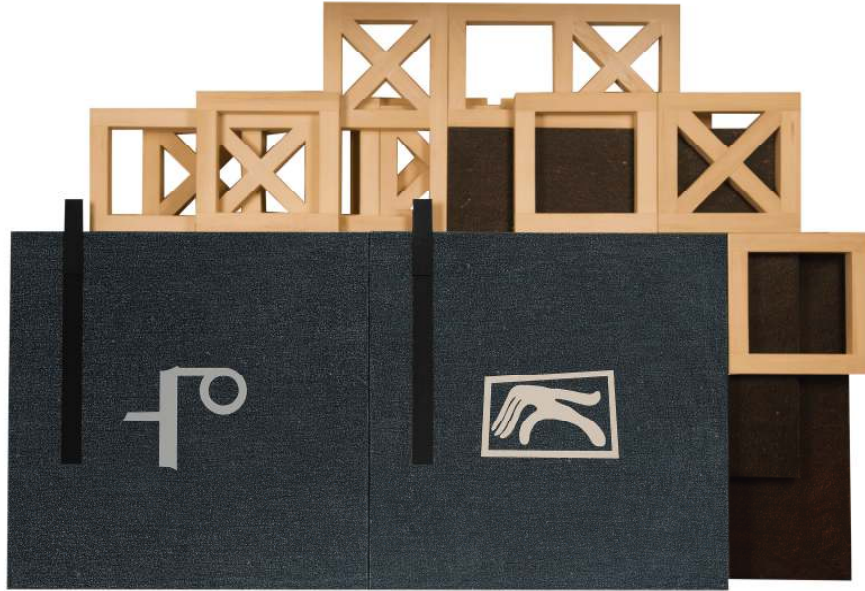
Anadolu Uygarlıkları - Kültür Logoları, 2002, tuval üzerine akrilik - demir konstrüksiyon, 166x100 cm (17 parça)
Anatolian Civilizations - Cultural Logos, 2002, acrylic on canvas - iron construction, 166x100 cm (17 pieces)

R-8



Anadolu Uygarlıkları - Kùltür Bakıyeleri, 2005, tuval üzerine akrilik - ağaç,konstruksiyon, 92x30cm (4 parça)
Anatolian Civilizations - Cultural Remains, 2005, acrylic on canvas - wood construction, 92x30cm (4 pieces)

R-9



Simgesel Yığınak , 2011, tuval üzerine akrilik - ağaç,demir konstruksiyon
Symbolic File, 2011, acrylic on canvas - wood, iron construction

R-10



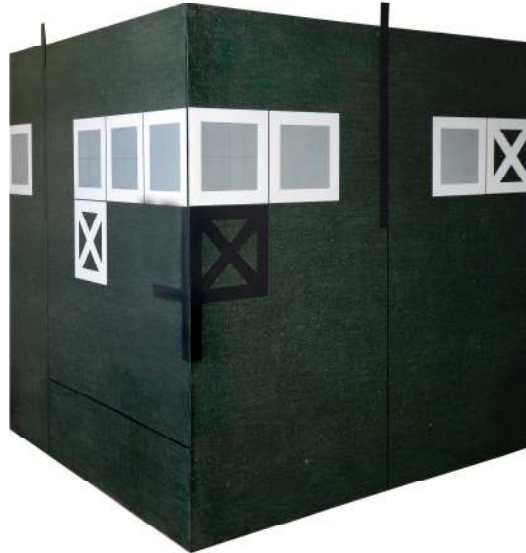
Hittlere Saygı, 2016 tuval üzerine akrilik, 145 x 45 cm
Homage to Hittler, 2016, acrylic on canvas, 145 x 45 cm.

R-11



Göbeklitepe'ye Saygı, 2016, tuval üzerine akrilik, 145 x 45 cm
Homage to Göbeklitepe, 2016, acrylic on canvas, 145 x 45 cm

R-12



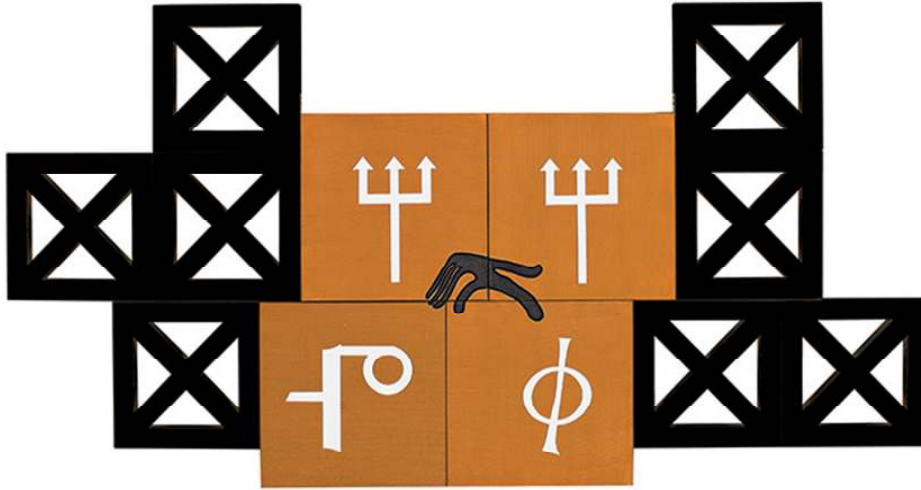
Kültür İmleri -Akdeniz Küpü,2014, tuval üzeri akrilik - karışık teknik, 180x180x180cm
Cultural Signs - Mediterranean Cube, 2014, acrylic on canvas- mixed media, 180x180x180cm.

R-13



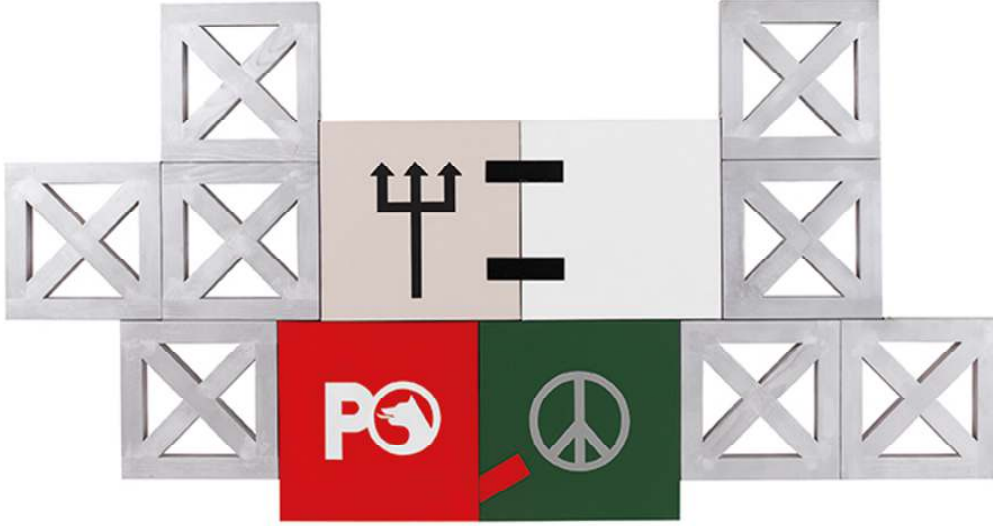
Kültür İmleri -Akdeniz Küpü,2014, tuval üzeri akrilik - karışık teknik, 180x180x180cm
Cultural Signs - Mediterranean Cube, 2014, acrylic on canvas- mixed media, 180x180x180cm.

R-14



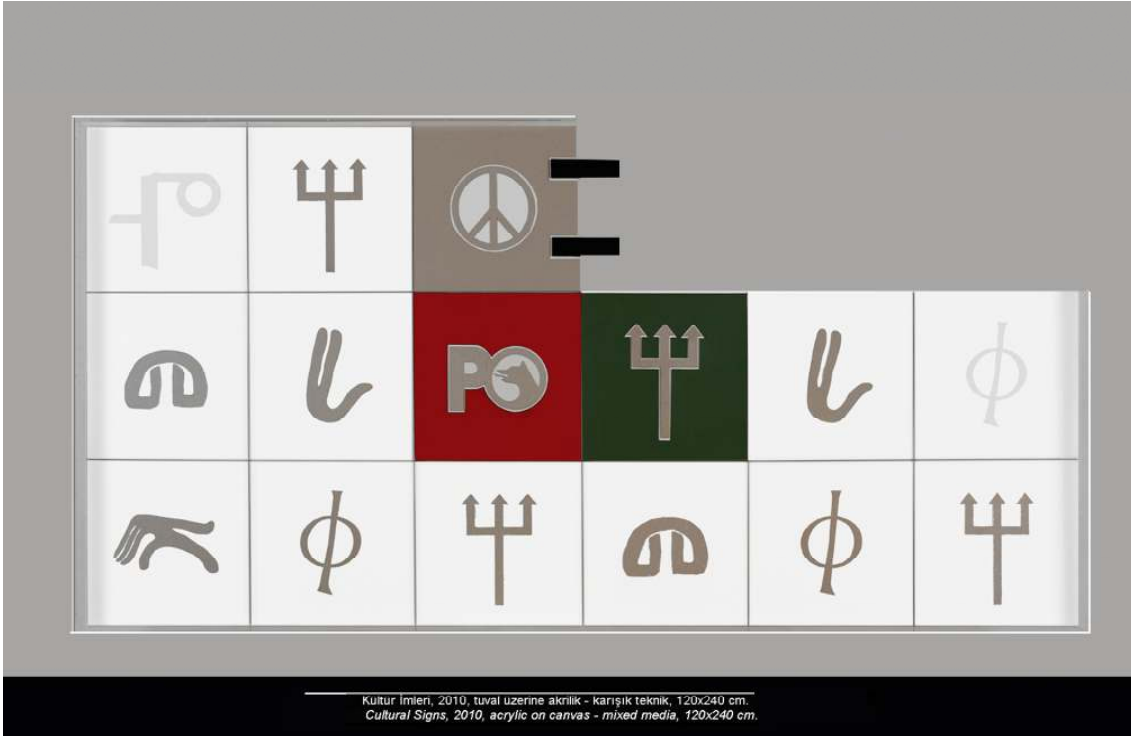
Kültür İmleri, 2015, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 104x200cm
Cultural Signs, 2015, acrylic on canvas - karışık teknik, 104x200cm

R-15



Kültür İmleri.- Simgelerle Ortadoğu Güç Dengeleri, 2015, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 104x200cm
Cultural Signs - Balance of Powers in Middle East with Symbols, 2015, acrylic on canvas - mixed media, 104x200cm

R-16

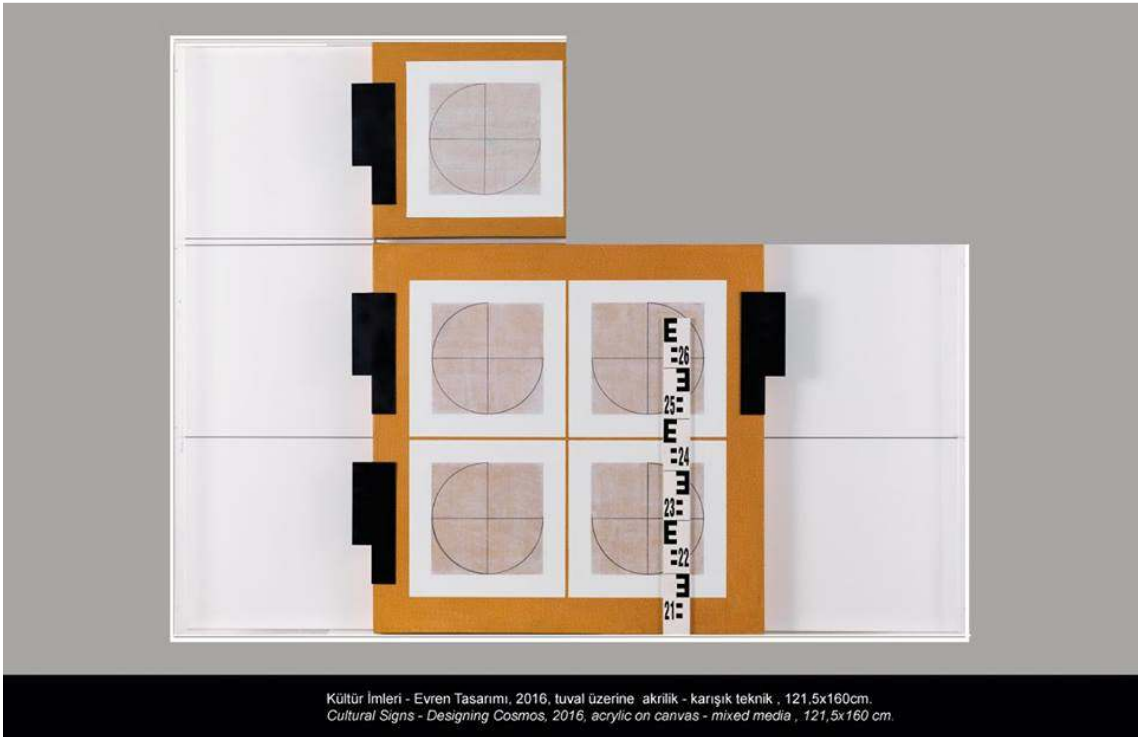


Kültür İmleri, 2010, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 120x240 cm.
Cultural Signs, 2010, acrylic on canvas - mixed media, 120x240 cm.

R-17



R-18



R-19



R-20



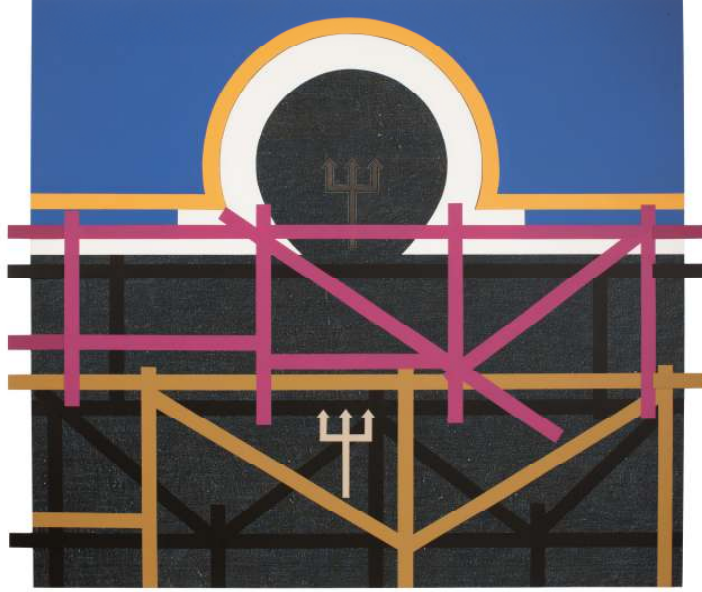
R-21



R-22



R-23



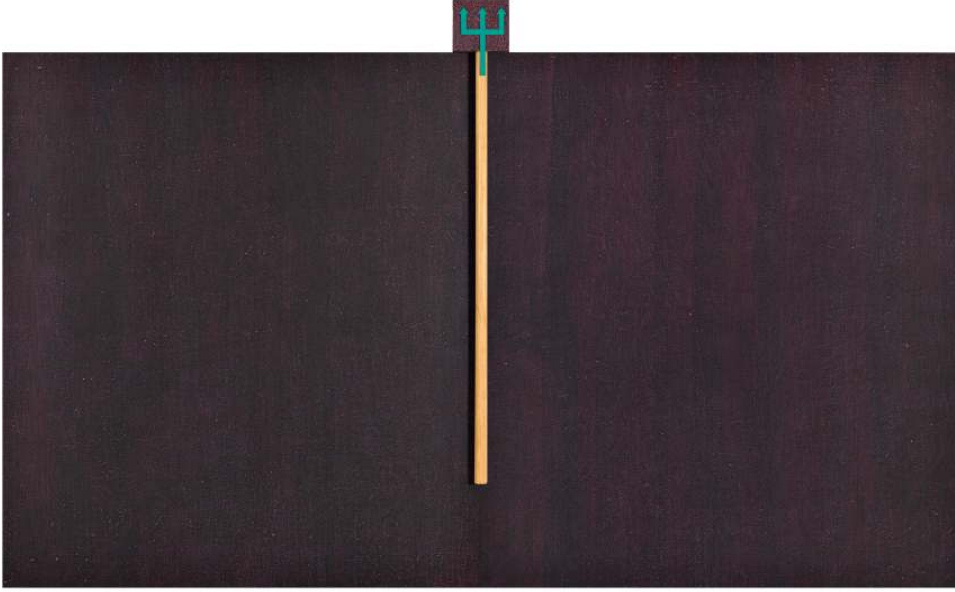
Kültür İmleri, 2012, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 180x200 cm
Cultural Signs, 2012, acrylic on canvas - mixed media, 180x200cm

R-24



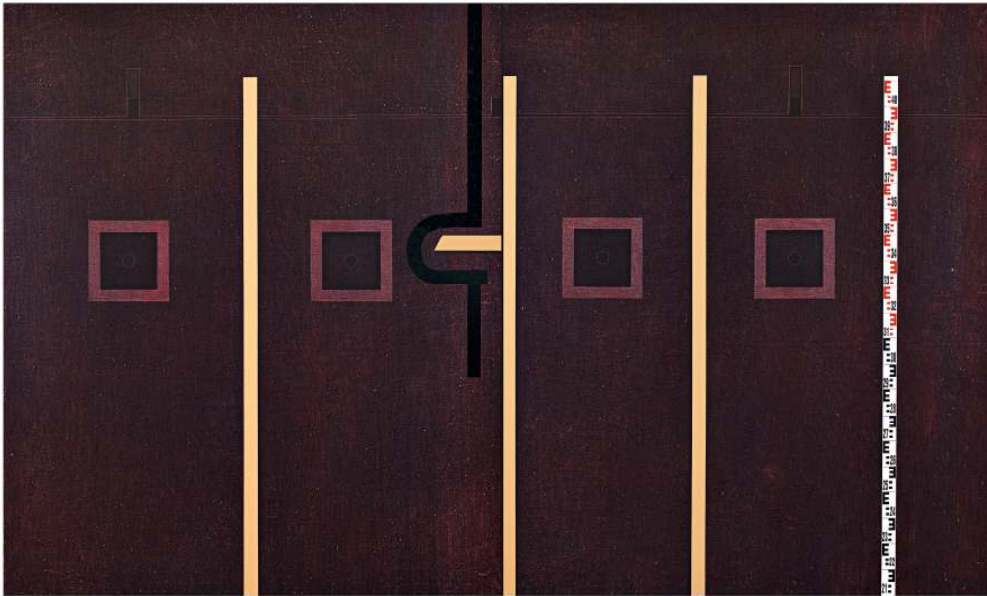
Kültür İmleri, 2014, tuval üzerine akrilik, 240 x 400 cm.
Cultural Signs, 2014, acrylic on canvas, 240 x 400 cm.

R-25



Kültür İmleri 2014, tuval üzerine akrilik - kağıt tekniği, 220x360cm
Cultural Signs, 2014, acrylic on canvas - mixed media, 220x360cm.

R-26



Kültür İmleri, 2014, tuval üzerine akrilik, 240 x 400 cm.
Cultural Signs, 2014, acrylic on canvas, 240 x 400 cm.

R-27



R-28

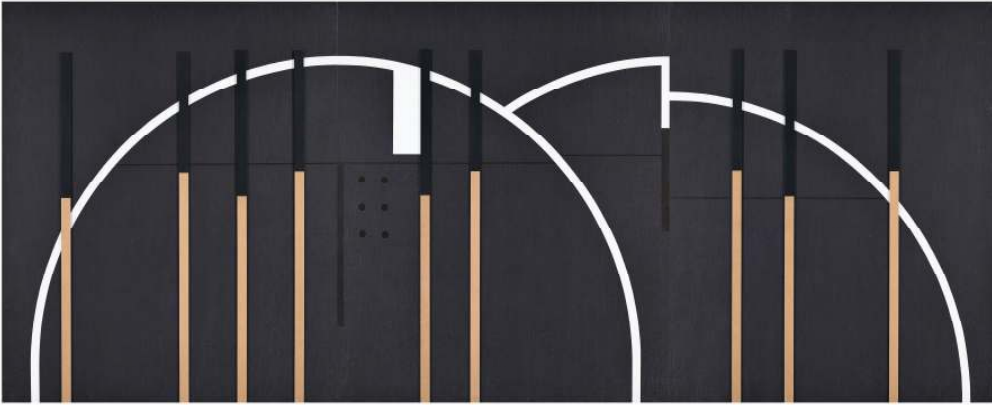


R-29



Kültür İmleri, 2014, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 240 x 400 cm.
Cultural Signs, 2014, acrylic on canvas - mixed media, 240 x 400 cm.

R-30



Kültür İmleri, 2015, tuval üzerine akrilik - karışık teknik, 240 x 600 cm.
Cultural Signs, 2015, acrylic on canvas - mixed media, 240 x 600 cm.

R-31